

rg/wp-content/uploads/Problems-in-Translating-English-and-Arabic-Languages----Structure1.pdf [Accessed 23 Apr. 2018].

3. "Arabic – Ethnologue". Ethnologue / Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). 2018. Ethnologue: Languages of the World, 21th edition – Retrieved 21 February 2018. Available at: <https://www.ethnologue.com/language/ara> [Accessed 23 Apr. 2018].
4. Basma Ahmad SedkiDajani, Fatima Mohamad AminOmari. A Comparison between the Arabic and the English Language. Pages 701-706. University of Jordan. World conference Psychology and Sociology 2012 – 3 July 2013 Available online at: <https://www.sciencedirect.com> [Accessed 23 Apr. 2018].
5. Amani Bilal Mahmoud Ashqar, Dr. Abdel Karim Daragmeh, Dr. Ruqayya Herzallah. The Problem of Equivalence: The Translation into Arabic of Specialized Technological Texts. An-Najah National University Faculty of Graduate Studies – 20 May 2013. Available at: <https://scholar.najah.edu/sites/default/files/Amani%20Ashqar.pdf> [Accessed 23 Apr. 2018].
6. Ahmad Abdelmoneim Youssef Masry Zidan. A Linguistic Analysis of Some Problems of Arabic-English Translation of Legal Texts / with Special Reference to Contracts. Cambridge Scholars Publishing // Lady Stephenson Library, Newcastle upon Tyne, NE6 2PA, UK – 2015.
7. Hadeel Mohammad Ashour. Major Differences between Arabic and English Pronunciation Systems: A Contrastive Analysis Study. M.A in English Methodology and Curricula PhD Student at Al-Madinah international university/ Malaysia. Vol 1, Issue 1 – Jan 2017.

Науковий керівник: викладач Коромисел М. В.

ВЗАЄМОДІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ П.Г.ЖИТЕЦЬКОГО

Канд. філол. наук, доцент **Лариса Віталіївна Корновенко**
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Основи вивчення історії української мови було закладено ще в XIX – на початку XX століття творчою науковою діяльністю таких лінгвістів, як О. О. Потебня, О. І. Соболевський, М. К. Грунський, П. Г. Житецький та інші.

Великий внесок у розбудову науки про історію української мови на початковому її етапі зробив П. Г. Житецький такими працями: «Очерк звуковой истории малорусского наречия» (1875), «Описание Пересопницкой рукописи XVI века» (1876), «Очерк литературной истории малорусского наречия XVII и XVIII веков» (1889), «К истории литературной русской речи в XVIII веке» (1903) та інші [5, с 188].

Мета нашої статті – висвітлити погляди П. Г. Житецького на проблему взаємодії слов'янських мов. Звичайно, сучасна наука про слов'янську мовну старовину набагато різниться від слов'янознавства ХІХ століття. Але і тоді було чимало світлих умів, – зазначає Р. В. Кравчук, – які своєю невтомною працею створювали основи славістики і розвивали її далі [3, с. 3].

П. Г. Житецький належить до тих дослідників, які, порівнюючи між собою слова різних слов'янських мов, форми слів, вивчаючи старі пам'ятки, твори Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, І. Котляревського та інших, створили теорію спільнослов'янської прамови, спільного мовного кореня, з якого розвинулися всі слов'янські мови [1, с. 37 – 49]. Водночас, у дослідженні питання про час формування української мови, П. Г. Житецький спирається на історичний метод, виголошений у 1848 році І. І. Срезневським у книзі «Мысли об истории русского языка»: «Народ виражає себе в мові. Народ діє; його діяльністю керує розум: розум і діяльність народу відбиваються в його мові. Діяльність є рух; ряд рухів – це ряд змін; зміни, що відбуваються в розумі і діяльності народу, також відбуваються в мові. Отже, змінюються народи, – змінюються і їх мови... Без усвідомлення цих питань неможливо зрозуміти закони, яким підлягає мова як особливе явище природи. Розв'язання їх становить історію мови; дослідження про мову, які входять до складу народної науки, неможливі без напряду історичного. Історія мови невіддільна від історії народу, повинна входити в народну науку як її необхідна частина [цит. по: 3, с. 13].

Великою заслугою П. Г. Житецького є монографія «Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII в.» , яка цінна не лише тим, що містить відомості про початковий стан формування української літературної мови, але й тим, що має додаток, де опубліковано «Словарь книжной малорусской речи по рукописи XVII века» (в оригіналі – «Синонима славянорусская»). Проаналізувавши давньоруські писемні пам'ятки, учений довів, що звукові риси української мови можна знайти в джерелах навіть ХІІ ст. Автор не тільки здійснив фаховий лінгвістичний аналіз, а й подав нарис шкільної освіти в Україні ХVІІ ст., простежив процес посилення масової національної свідомості в українців.

З огляду на сучасний стан розвитку мовознавства концепцію «спільноруської спадщини» в творчості П. Г. Житецького представлено досить схематично: «Немає сумніву, – зазначає мовознавець, – що великоруська і малоруська народності споріднені між собою, що між ними справді існує взаємне тяжіння, доведене історією, але ця внутрішня єдність всього руського племені не виключає народних типів, не порушується існуванням у малоросів окремої мови та окремої літератури...» [2, с. 8].

Звернімо увагу, що, обстоюючи право українського народу на самовизначення, П. Г. Житецький не виявляє націоналістичної обмеженості. Він указує, що «... до ХІV або краще до ХІІІ ст., тобто до татарського погрому, мова, наприклад, Київського князівства мало відрізнялась від мови Новгородського і Володимирівського; а раніше, коли життя Русі було зосереджене в Києві і великий водний шлях по Дніпру був головним руслом нашої історії, теперішні великоруська і малоруська мови існували як **цілком злиті, наче в зерні**» [цит. по: 3, с. 6].

Учений описує звукові особливості тогочасної української мови, що

зближує її з *мовами південноруськими* – болгарською, сербською, словенською (наприклад, «широке **е** без йотованого призвука **і**, отже, без пом'якшення попереднього приголосного») [2, с. 59], указує на консонантні особливості (наприклад, «неперехідна м'якість приголосних, які менш розвинені в українській мові, аніж у російській») [2, с. 60], «проте твердість губних і гортанних приголосних є домінуючою рисою української мови, не чужою й різним говіркам російським...» [2, с. 61], почасти порівнює українську мову з білоруською [2, с. 87]. Однак, на думку Л. Т. Масенко, «майже повне ігнорування Житецьким білоруського матеріалу» шкодить методології в уявленні про взаємовідносини мов [4, с. 315].

Плідно працював учений над вивченням складного питання взаємовідношень обох типів старої літературної мови (за термінологією автора, *книжної українсько і слов'яно-української*). Зокрема, він описує спільні та відмінні риси українського та церковнослов'янського консонантизму [2, с. 62 – 65]. «Роблячи спробу наукового аналізу книжної української мови в цілому її складі», П. Г. Житецький намагається виокремити «риси схожості її з мовою церковнослов'янською», відзначає в книжній українській мові «так звані спільноруські елементи її, чужі церковнослов'янській мові», знаходить у російській і українській мові особливості, «найзручніше пояснювані найближчою спорідненістю між ними, яка схиляє до думки, що обидві вони постали з одного найближчого джерела» [2, с. 58 – 59]. Відомо, що друга мова, яка виконувала на Русі літературні функції, була південнослов'янська, з походження старослов'янська, що вже в XII ст. перетворюється у східнослов'янський варіант [6, с. 14], – саме ця мова отримала у П. Г. Житецького такі образні визначення: «літературний фокус для діалектних подробиць; уніформа для всіх народних наріч» [2, с. 22]. Велике наукове значення має його оцінка та аналіз граматики М. Смотрицького, який намагався в належній «чистоті» зберегти церковнослов'янську як специфічну мову східного «древнього благочестя»; дбав про те, щоб у церковних книгах суворо додержувалась орфографія «граматична (граматичних – власне орфографічних – правил) діалекту «словенскаго пространного и всякоя благости и сладости преисполненнаго». Ці граматичні принципи практично здійснював при редагуванні богослужбових книг у Росії Єпіфаній Славинецький.

У праці «Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII веке» висловлено погляди П. Г. Житецького на церковнослов'янську мову. Саме вони розкривають розуміння автором цієї мови та збагачують авторський науковий стиль. Наприклад, нова слов'янська мова, яка «... через неруську домішку була мало зрозуміла народові, подаючи й книжним людям зразки не зовсім зручні для наслідування [2, с. 23], на думку вченого, не позбавлялася ... стихійного впливу народної мови, що постійно вторгалась у слов'янську мову, *наче ясний промінь сонця в темну, ветху будівлю*» [2, с. 23]. Пор. ще: «Зберігалася, отже, сама лише видимість церковнослов'янської мови, яка вважалася *пишним одягом думки, завжди зверненої до матерій більш-менш поважних. Це була ветха одяга старого батька на молодому організмі юнака-сина*» [2, с. 45].

Питанням *україно-польських зв'язків* П. Г. Житецький цікавився задля «вивчення впливів між мовами українською і польською з лексичного погляду»

[2, с. 45]. Зокрема, мовознавець зауважує: «Є деяка польська домішка і в самій народній українській (*малорусской* – за автором) мові» [2, с. 51]. Дослідник пояснює лінгвістичну терпимість до польських слів у середовищі українських письменників тим, що «більшість тогочасних літературних діячів були уродженцями Волинської і Галицької землі, де з особливою силою відчувався вплив польської культури» [2, с. 55]. Разом із тим зазначає, що і польська мова не уникла українського впливу. Учений виокремлює слова, спільні в українській і польській мовах та наявні у російській тільки в діалектах, називає невелику кількість слів, зафіксованих у російській та польській мовах, але відсутніх в українській мові. Автор уважає ці слова «спільнослов'янською спадщиною, які не збереглися в українській мові» [2, с. 53].

Сучасний лінгвіст Л. Т. Масенко в примітках до праць П. Г. Житецького, досить критично зауважує, що цей список слів не можна вважати достатньо обробленим, адже він сформований «...без урахування відповідних фактів розселення і точних вказівок на говірки». Зокрема, дослідниця наводить до деяких російсько-польських відповідників українські аналоги. Пор.: *Гóди, ов* – святкування, бенкет: Ворон., *весельные годы* – весільне святкування: Ворон. Польс. *gody, weselne gody*. Тор – видне місце, де буває багато народу: Вологод. Польс. *tor* – шлях, дорога, слід. Але й в укр. *торувати* та ін. [4, с. 311 – 312].

П. Г. Житецький не цурався і найгострішої наукової полеміки, коли йшлося про захист української мови як мови самостійної, а не наріччя російської. Його доповідь «Как говорили в Киеве в XIV и XV вв.», виголошену та надруковану 1883р. у «Чтениях в Обществе Нестора-летописца», можна з упевненістю назвати першою соціолінгвістичною розвідкою, об'єктом вивчення якої є соціолема (соціальна спільнота, спільність людей, що говорять однією мовою, соціальний субстрат мови), представлена в давніх київських пам'ятках («Ізборнику Святослава» 1073р.; Добриловому Євангелії, Галицькому Євангелії та ін.). Учений намагається відповісти на питання про те, як «говорили в известной местности в то или другое время» [2, с. 288], тим самим відновлюючи дискусію про автохтонність української народності й української мови в Києві і Середній Наддніпрянщині.

Отже, праці П. Г. Житецького з питань взаємодії слов'янських мов займають вагомe місце в історії слов'янської філології. Саме на «цьому ґрунті взаємодії, вважає учений, створилося багато слів, про походження яких важко сказати щось певне» [2, с. 51]. Сам же автор, хоча й досяг високих наукових звань і ступенів члена-кореспондента Петербурзької Академії наук та доктора філології, так і не був допущений до викладання в університеті Києва, де прожив більшу частину свого життя. У колах своїх ідейних однодумців – учасників визвольного «громадівського» руху – від їх імені твердо подавав «голос зміцнілої національної свідомості, яка не хоче миритися з приниженим становищем у державі», виступав за дух демократичної свободи, котрий розвалив монархію польську за те, що вона не дозволяла народові нашому бути тим, чим він хотів бути в своєму соціальному існуванні [2, с. 27].

От сей-то дух і єсть, за П. Г. Житецьким, – народно-національна сила, котру мусимо ми розвивати, не цураючись кращих традицій минулого, досвіду європейської науки і політики. Ці настанови і застереження не втратили актуальності й сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховский Л. А. К истории взаимоотношений славянских литературных языков // Изв. ОЛЯ. – Т. 10. – 1951. – Вып. 1. – С. 37 – 49.
2. Житецький П. Г. Вибрані праці. Філологія / Упорядкування, вст. ст. Л. Т. Масенко. – К.: Наукова думка, 1987. – 327 с.
3. Кравчук Р. В. З історії слов'янського мовознавства (видатні славістично-мовознавці). – К.: Держ. уч.-пед. вид-во «Радянська школа», 1961. – 140 с.
4. Масенко Л. Г. Упорядкування, вступна стаття і примітки // Житецький П. Г. Вибрані праці. Філологія. – К.: Наукова думка, 1987. – 327 с.
5. Німчук В. В., Чепіга І. П. Історія української мови. – Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України 1930 – 2005, Матеріали до історії. – К.: Видавництво "Довіра". – 2005. – С. 188 – 201.
6. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. – К.: Наукова думка, 1985. – 226 с.